

Verschenen in *MedJCW* 31 (2008), p. 141-144

Poot moest dood

André Hanou

Doodsimpel. Banaal, en toch inslaand als bliksem. Bij mij, en bij waarschijnlijk een hele generatie, kwam dat moment toen ik in één van die eerste pocketboeken in het collectieve bezit van mijn generatie, de *Ongerijmde Rijmen* uit 1954,¹ het volgende las:

Hier ligt Poot.
Hij is dood.

Duidelijker en definitiever kan niet.

Zoals bekend is dit distichon een gedicht van De Schoolmeester, ofwel Gerrit van de Linde (1808-1858). Hij publiceerde het in zijn *Gedichten* van 1859. Vrijwel iedereen heeft nadien die Poot geïdentificeerd met Hubert Corneliszoon Poot (1680-1720), hoewel dat niet echt noodzakelijk is. Maar men worstelde veel meer met de vraag waarom dit grafschrift zo effectief was. Ik breng u de befaamde Huizingalezing van Karel van het Reve in herinnering. Hij zei:

Andere vakken, lijkt het, zijn ontstaan uit vragen, uit problemen, uit onregelmatigheden waar men op gestoten was. Maar het lijkt of aan het ontstaan van de literatuurwetenschap iets anders ten grondslag ligt. Men vroeg zich niet af: hoe zit dat nou eigenlijk, soms komt een plaats waar een auteur twee keer hetzelfde zegt ons uitermate storend en vervelend voor, terwijl net zo'n herhaling op een andere plaats juist een geweldig effect schijnt te hebben. Of een andere vraag: waarom is het bekende grafschrift van de Schoolmeester 'Hier ligt Poot. / Hij is dood' een nogal indrukwekkend gedicht, terwijl 'Hier ligt Van het Reve. / Hij kon niet langer leven' wel aardig, maar toch veel minder goed is? Zo zou ik nog menige vraag kunnen noemen [...].²

Mij interesseerde eigenlijk meer de vraag of De Schoolmeester dit vers uit eigen duim gezogen had. Indien dat niet het geval was, ontstond er misschien meer duidelijkheid over het effect van die versjes.

Vandaar dat ik ooit verrast opkeek toen ik de eerste twee regels van een burlesk-politiek rouwliedje las:

Poot aan poot!
Louw is dood.

Zij komen voor in het tamelijk populaire politiek-satirische weekblad *Janus Verrezen*, op 20 maart 1797. Wie die Louw geweest is, en binnen welke context deze regels binnen de politiek van 1797 geïnterpreteerd moeten worden, is nu even minder belangrijk.

Er is een opvallende gelijkheid van rijmklanken en van idee. Er is ook een andere overeenkomst: natuurlijke eenvoud van taal, gemakkelijker van dictie. De volledige eerste

¹ *Ongerijmde rijmen. Een blik in de speelkamer van muzen en poëten [...]*. Samengesteld door Michel van der Plas. Utrecht/Antwerpen 1954. Prisma 90.

² K. van het Reve, *Literatuurwetenschap: het raadsel der onleesbaarheid*. Baarn 1979, p. 24.

strofe laat iets zien van de kwaliteit van dit ‘volkse’, van het soort eenvoud waartoe alleen een goede schrijver in staat is:

Poot aan poot!
Louw is dood.
 Jongens nu zal 't lukken.
 't Zal nu onze beurt eens zijn
 Om de oude vink te plukken.

Misschien hoorde er een dansje bij. Dat is althans het geval bij andere liedjes in dit tijdschrift. Naar ik vermoed is deze tekst afkomstig van Jan Kinker, aan wie tot nader order het auteurschap van de *Janus Verrezen* (1795-1798) toegeschreven kan worden. In ieder geval heeft Kinker een groot aantal teksten van vergelijkbare aard geschreven.³ Kinker zal altijd vooral aandacht krijgen wegens zijn geschriften van wetenschappelijke, poëtische of ideologische aard. Maar zijn liedjes en liederen zijn vaak heel goede voorbeelden van soepel taalgebruik, van zegbare en zingbare teksten. Zij houden vaak verband met de dagelijkse ervaring van de doorsnee-Nederlander.

Ik ga nog verder terug. Doedijns schrijft in zijn *Haegse Mercurius* op 18 febr. 1699:

De Paus heeft [...] gepermitteert, dat Comedien vertoont, en de gewoone Masquerades en Festijnen, geduurende de Vasten-avond gehouden zullen worden. [...] Yder moet sijn profijt zoeken, zei de Boere-schout, en hy gaf een ton Bier ten besten, op hoop dat de Kinkels in den dronk t'samen vechten zouden, tot styving van sijn beurs [...]. Belangende de Masquerades, men heeft een trouw vermomde Tovenærsters vernomen, in de gedaente van Katten, die 's nagts songen en dansten *poot aen poot, noom Jan is dood* [...].

Dit geeft nu stof tot nadenken! Want er lijkt wel een een soort rijm dwang te zijn waarbij het noemen van een poot vaak de dood met zich meebrengt - ook dan wanneer de heer Poot zelf nog in leven is.

Verder hebben we blijkbaar soms te maken met een soort kermisachtige, vaudeville-achtige liedjes, meezingers. De geciteerde teksten hebben ook wel wat van kinderrijmpjes, aftelrijmpjes.

Door die laatste mogelijkheid geïntrigeerd, keek ik eens naar wat op het internet aan dat soort rijmpjes te vinden is. Wat vond ik? Een heel fraai vers overgenomen uit de *Baker- en kinderrijmen* (van rond 1830?):

Daar waren zeven kikkertjes al in een boerensloot;
 Die zouden kermis houën en dansten poot aan poot:
 Louw is dood, Louw is dood.
 Leg hem in een kistje
 Je zet hem een boerenslaapmuts op, dan lijkt hij een Mennistje.
 Een Mennist, twee Mennist,
 Morgen in de doodkist.
 Poot aan poot,
 Louw is dood,
 Leg hem in een kistje,
 Zet hem dan een trekmutts op
 't Lijkt wel een Mennistje.

³ Zie A. Hanou, "Hier van daan naar moeder Mallet': Liedjes in het werk van Kinker.' In: *Kunst & LetterKunst*. Opstellen voor George Vis. Onder red. van G.J. van Bork en N. Laan. Amsterdam 2000, p. 60-76.

variant

Lot is dood, Lot is dood,
Lijsje leit op sterven;
Dat is goed, dat is goed,
Is er iets te erven?

Dat is toch wel buitengewoon toevallig. Alweer poot en dood. Alweer de combinatie van kermis en dans. En nu valt ook nog een andere constante veel duidelijker op. De naam van degene die dood gaat begint altijd met een L (Lot, Lijsje) maar wie er het allereerst dood gaat is: Lou.

Die naam Lou wordt ook al genoemd in de *Janus Verrezen* van 1797. Gebruikte Kinker dus een bekend liedje? Lou zei me tot dan toe uitsluitend iets als naam van de geliefde kater van Jacob Campo Weyerman.⁴ En merkwaardig - in de *Haegse Mercurius* zijn het ook al katten die het poot/dood-liedje zingen.⁵ In het bakerrijm echter daarentegen ontmoeten we kikkers, dus dat is mogelijk toeval.

Nog een ander geval van de combinatie dood, poot en katten vond ik in een gedicht van Jan Goeree, opgenomen in diens *Mengelpoëzy* van 1734. De titel: 'Katte-klugt Op 't overlyden van H. St.....'⁶ De auteur vertelt hoe zijn nachtrust verstoord wordt wegens een feestje van de katten in de buurt. Die zijn namelijk blij wegens het overlijden van de lokale kattenmepper:

Hy was noch naauwlijks dood,
Of al de buure Katten,
Daar hy naar pleeg te vatten,
Die dansten poot aan poot.

Alles bijeen: hebben we soms te maken met een heel lang bestaand hebbend ritueel, en met een soort kinderliedje, over het begraven van dieren, waarbij dieren (of: kinderen als dieren) zelf meedoen, een dansje rond het graf maken? Waarbij zij uiteraard poot aan poot dansen? Bestaat er een traditie van een heksendansje rond de dood, waarbij men zich verkleedt als kat, of zich voordoeft als kat?

Ten overvloede nog zo'n soort kampvuurlied, van wat later, in het liedjesboek van zomerkamp Hopsitopsiland:

⁴ Zie mijn 'Rede bij de opening, op 16 januari 1987, in de Koninklijke Bibliotheek 's-Gravenhage, van de tentoonstelling ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Stichting Weyerman, in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage [...]. In: *MedJCW* 10 (1987), p. 4-10.

⁵ Katten en dood zijn vaak gezellen. Vergelijk het rijmpje:

Bom, bam, de klokken luen;
Wat zou dat beduien?
Wie is er dood?
Een oud vrouwtje van slikkesloot.
Moeder mag ik eens kijken?
Neen, meisje, lap je kousjes wat!
meteen kwam daar een zwarte kat,
Die nam het meisje der beste lap.

⁶ P. 207-208.

(canon / klaplied)

Tijsje Wijs ging op reis
hij ging schaatsenrijden
eerst naar links toen naar rechts
hij ging baantje glijden

Schiet hem dood in zijn poot
stop hem in een kistje
doe er dan wat water bij
dan zwemt hij als een visje

toemba toemba toemba toemba toemba toem-ba!

Hier helaas geen Lou.

Wanneer ik even de oude letteren laat voor wat die zijn, valt het me op dat zelfs in moderner meezingers een soort onherroepelijk verband bestaat tussen 'poot' en 'dood'. Dat genoemde Hopsitopsiland herinnert u zich misschien nog uit een tekst van Freek de Jonge. Freek zong echter ook ooit:

Wat kon Seedorf nou gebeuren toen hij van elf meter schoot
Er is leven, er is leven na de dood
Steek je snikkel zonder rubber in een hetero of een poot
Er is leven, er is leven na de dood.

Dat is een onverwacht soort poot, die met de dood verbonden wordt! Maar de verbinding blijft...⁷

Na dit alles was het in zekere zin teleurstellend te ontdekken, in een te laat geraadpleegde bloemlezing van Gerrit Komrij,⁸ dat al in 1734 een twaalfstal 'Graf-schriften' door Z.D.P., op Poot, opgenomen waren in *Parnassus kunstkabinet Of Verzameling van weergadeloze dichtstoffen*.⁹ In drie gevallen komt de combinatie Poot / dood voor. In het meest zakelijke grafschrift luidt het:

Hier legt begraven Poot,
Die leeft, al is hy doot.

Niet gek. Maar het heeft niet de kracht van het grafschrift van De Schoolmeester. Ook heeft het een heel andere tendens: Poot is hier allesbehalve onvermijdelijk dood. Heeft De Schoolmeester dit *Kunstkabinet* gekend? Ik weet het niet.

⁷ Nog een andere doodswens, uit de twintigste eeuw, waarin die blijkbaar onvermijdelijke poot erbij gehaald wordt:

op de hoek van de straat stond een NSB-er,
't was geen man ook geen vrouw maar een fariseër
Schiet hem dood in zijn poot, leg hem in een kissie.

⁸ Gerrit Komrij, *De Nederlandse poëzie van de 17de en 18de eeuw in duizend en enige gedichten. Tweede druk*. Amsterdam 1987, p. 974-976.

⁹ Te Amsteldam, Voor Alexander Woutmans 1735; p. 143-145. Op p. 146-147 nog andere grafgedichten op Poot.

Men kan zich nu afvragen of die hele besproken traditie van poot-dood-rijmpjes met katten en wat al niet er nog wel toe doet. Ik kan het niet bewijzen - maar ik denk dat dit wel degelijk het geval is.

Ik concludeer. De gouden vondst van De Schoolmeester is in zekere zin niet origineel. Daarnaast was Poot poeticaal al ten dode gedoemd toen hij geboren werd. Niet eens omdat het binnenrijm poot-dood zich als het ware opdwong. Wel omdat alles wat al eeuwen voorzien was van poten in verband gebracht werd met (een feestelijke) dood. Toen Poot zelf nog een klein jongetje was dansten de kinderen waarschijnlijk al om hem heen en zongen iets als

Hand in hand!
Poot aan poot!
Ook Poot gaat dood.

Dat hadden ze ook al gedaan bij het begraven van hun konijn, hun poes en zo nog wat.

Hoe dan ook: Poot MOEST dus dood. En daarmee is die vraag van Karel van het Reve toch een beetje opgelost, denk ik. 🍏